

VI. SLAVISTICA PESTE HOTARE

ACADEMICIANUL BOHUSLAV HAVRÁNEK LA 70 DE ANI

În ziua de 30 ianuarie 1963 a împlinit 70 de ani — în plină putere creatoare — academicianul Bohuslav Havránek, reprezentantul cel mai de seamă al lingvisticii cehoslovace și unul dintre cei mai însemnați slavisti contemporani. O caracterizare a întregii activități, atât de bogate, a acestui om de știință, nu este de loc ușoară¹. Vom încerca să trecem în revistă, în mod succint, sferile tematice de bază ale acestei activități și lucrările principale ale savantului ceh. Mai întâi, Havránek acordă atenție limbii lui maternă, ceha, sub toate aspectele ei, fie că e vorba de problemele limbii literare și ale normelor ei², de problematica dialectelor³, de problemele stilisticii și de cele ale limbii poetice și ale traducerilor⁴, fie că e vorba de terminologia de specialitate sau de lucrări lexicologice și lexicografice⁵, și, în sfârșit, de manuale de limbă cehă⁶. La toate acestea se adaugă editarea unor texte importante de limbă⁷.

¹ Întreaga operă a lui Havránek a fost prezentată în următoarele studii: K. Horálek, *Přehled Havránekovy vědecké činnosti*, în *Studie a práce lingvistické. Na počest Jediných narozenin akademika Bohuslava Havráneka*, vol. I, Praga, 1954, p. 11—35; K. Horálek-L. Reháček, *Akademiku Bohuslavu Havránekovi k sedmdesátinám*, «Acta universitatis Carolinae-Philologica, Slavica Pragensis», IV, 1962, p. 11—16; K. Hausenblas, *K sedmdesátinám akademika Bohuslava Havráneka* în «Slovo a slovesnost» (= SaS), 24, 1963, p. 1—8.

² Cf. mai ales: *Influence de la fonction de la langue littéraire sur la structure phonologique et grammaticale du tchéquo littéraire*, în *Travaux du Cercle linguistique de Prague* (= TCLP), 1, 1929, p. 106—120; *Problèmes des recherches sur les langues de divers fonctions*. a) *Sur les fonctions de la langue*. b) *Sur la langue littéraire*, *ibid.*, p. 14—17; *Ukoly spisovného jazyka a jeho kultura*, în *Spisovná čeština a jazyková kultura*, Praga, 1932, p. 32—84; *Zur Adaptation der phonologischen Systeme in den Schriftsprachen*, TCLP, 4, 1931, p. 267—278; *Zum Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, în *Actes du IVe Congrès international des linguistes*, Copenhague, 1938, p. 151—156; *K voprosu ob «obchodno-razgovornom» češkom jazyke i jeho otnošení k literárnímu češkomu jazyku* (în colaborare cu J. Běli, Al. Jedlička și Fr. Trávník), «Вопросы языкознания», 10, 1961, nr. 1, p. 44—51. Mai adăugăm că academicianul Havránek este autorul excelentei opere *Vývoj spisovného jazyka českého rada* în *Ceskoslovenská vlastivěda*, seria II. *Spisovný jazyk český a slovenský*, Praga, 1936, p. 1—144.

³ Studiul lui Havránek, *Nářečí česká*, în *Ceskoslovenská vlastivěda* III. *Jazyk*, Praga 1934, p. 84—216, este opera de bază pentru cercetarea graiurilor ceh.

⁴ Cf. studiul citat mai sus *Ukoly spisovného jazyka*... și apoi, mai ales: *K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka*, «Časopis pro moderní filologii», 28, 1942, p. 409—416; *Význam jazyka spisovného pro jazyk básnický*, în *O básnickém jazyce*, Praga 1947, p. 18—25; *Působení básnického na jazyk spisovný*, *ibid.*, p. 35—41; *Marxistická jazykověda a jazyk nové české literatury*, SaS 13, 1952, p. 57—71. O importanță capitală o au de asemenea studiile lui Havránek consacrate analizei limbii clasiciilor literaturii ceh, în primul rând analizei procedurilor de exprimare din operele scriitorilor K. H. Mácha, B. Němcová și Al. Jirásek.

⁵ Academicianul Havránek a fost unul dintre principalii colaboratori la toate operele lexicografice de mari proporții ale lingvisticii ceh din ultimele decenii: a fost redactor la *Přiruční slovník českého*, încă din anul 1942 (de la vol. IV) până la terminarea acestei opere monumentale, în 1957 (vol. VIII); este redactor principal al «Dictionarului limbii ceh literare» (*Slovník spisovného jazyka českého*, I, 1960); împreună cu L. Kopecký și K. Horálek a condus lucrările la «Marele dicționar rus-ceh» (*Velký rusko-český slovník*, I—V, 1952—1962); este de asemenea membru al redacției «Dictionarului limbii paleoslave» (*Slovník jazyka staroslověnského*), care a început să apară în 1958 (până în 1963 au apărut 7 fascicule).

⁶ Havránek, el însuși un pedagog eminent, a acordat multă atenție manualelor de limbă cehă: din anul 1933 a început să publice manuale pentru școlile medii, care conțin multe noutăți; pe baza lor a fost elaborată «Șchița de gramatică cehă» (*Stručná mluvnice česká*, împreună cu Al. Jedlička, prima ediție 1950, a 9-a ediție 1960). Forma prelucrată a acesteia, *Česká mluvnice* («Gramatică cehă», ed. a 2-a, 1962), constituie o carte de bază pentru cunoașterea limbii ceh.

⁷ Este vorba, pe de o parte, de edițiile monumentale vechi, cf. mai ales *Nejstarší česká rymovaná kronika tak řečeného Dalimila*, Praga, 1957, ed. a 2-a 1958, și *Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu*, Praga 1957 (Havránek a condus aici colectivul de editori). Pe de altă parte, e vorba de editarea clasiciilor literaturii ceh, mai ales de edițiile-model ale operelor scriitoarei B. Němcová.

În cadrul lucrărilor de slavistică ale lui Havránek se remarcă, în primul rând, studiile consacrate problematicii verbului slav¹, contribuțiile la studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor slave² și al problemelor evoluției și raporturilor reciproce dintre limbile literare³. Un loc important îl ocupă aici, de asemenea, lucrările acad. Havránek consacrate limbii ruse⁴.

S-a arătat cât de multe sugestii oferă opera științifică a lui Havránek din punctul de vedere al lingvisticii generale. Aici am vrea însă să amintim și lucrările sale privitoare la problemele romanisticii, care interesează, prin urmare, și studiul limbii romine. Acad. Havránek, fiind, prin pregătirea sa și un filolog clasic, a acordat atenție acestor probleme, de obicei, în cadrul cercetărilor de balcanistică.

Astfel, în studiul său *Zur phonologischen Geographie (Das Vokalsystem des balkanischen Sprachbundes)*⁵ autorul se ocupă de sistemul vocalic al dacorominei și al dialectelor romine sud-dunărene și îl compară, în același timp, cu sistemele vocalice ale celorlalte limbi balcanice din aria mediteraneană. Constatând unele afinități între sistemele acestor limbi, autorul sporește numărul balcanismelor lingvistice cu unele fapte noi, neobservate mai înainte. Apariția acestor fenomene în limbi care nu sînt înrudite din punct de vedere genetic o explică nu cu ajutorul substratului sau prin influența limbii grecești, așa cum se făcea, de obicei, pînă la el, ci prin evoluția convergentă a limbilor în discuție. Într-un alt studiu de balcanologie, *Romanský typ perfekta factum habeo a *casus sum, *casum habeo v makedonských dialektch*⁶, Havránek pleacă de la identitatea procedurii de formare a perfectului compus (cu ajutorul verbului auxiliar « a avea ») în dialectele macedonene slave, ca și în aromină și în meglenoromină, și, de asemeni în dacoromină și în albaneză; autorul explică apariția acestui perfect din tipul roman *factum habeo*. Pe lângă aceasta, el observă existența unui alt tip de perfect compus, format cu ajutorul verbului « a fi », în dialectele macedonene slave, ca și în aromină și meglenoromină, de obicei la verbele tranzitive; acest tip îl explică din presupusul romanic **casus sum*. Avînd în vedere și situația din neogreacă, autorul stabilește, apoi, evoluția cronologică a acestor tipuri de perfect: din punctul de vedere al evoluției, consideră că cel mai recent este tipul dacoromin și cel albanez cu « a avea ». Pe lângă sublinierea influenței romanității orientale, este vorba aici, din nou, despre explicarea fenomenelor lingvistice prin evoluția convergentă.

Aceeași poziție a adoptat-o Havránek în cele două contribuții ale sale pentru cel de-al 3-lea congres al slaviștilor (Belgrad 1939; congresul nu s-a mai ținut), în care, pe de o parte, se ocupă de trăsăturile comune ale limbilor balcanice ca bază a lingvisticii balcanice — ca exemplu dă sinceretismul cazurilor în aceste limbi⁷ — și, pe de altă parte, cercetează din nou problema identității sistemelor fonologice ale limbilor neînrudite care formează o uniune lingvistică⁸; esențială este aici identitatea opozițiilor fonologice (a corelațiilor), nu identitatea membrilor acestor opoziții, adică identitatea fonemelor; din acest punct de vedere, sistemele fonologice ale limbilor balcanice concordă mai ales prin faptul că toate posedă aceeași corelație prozodică (accentul dinamic, inexistența cantității vocalice) și, în plus, o dublă opoziție calitativă în vocalism: corelația de palatalizare și corelația de labializare (vocalele dure sînt ori labializate ori nelabializate)⁹. Identitatea acestor opoziții constituie, prin urmare, baza concordanței dintre sistemele fonologice ale limbilor balcanice. Trebuie amintit

¹ Opera principală o constituie aici *Genera verbi v slovanských jazycích*, I, 1928, II, 1937; cf. mai departe, de ex. *Aspect et temps du verbe en vieux slave*, în *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*, Geneva, 1939, p. 223—230.

² Cf. mai ales: *Srovnávací studium gramatické stavby slovanských jazyků*, « Slavia », 22, 1953, p. 241—249; *Metodická problematika historickosrovnávacího studia syntaxe slovanských jazyků*, în *K historickosrovnávacímu studiu slovanských jazyků*, Praga, 1958, p. 77—88; *Metodická problematika historickosrovnávacího studia slovanské syntaxe* (Teze), în *Ceskoslovenské přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistu v Moskvě*, Praga, 1958, p. 151—157; *K historickosrovnávacímu studiu syntaxe slovanských jazyků*, în *Otázky slovanské syntaxe*, Praga, 1962, p. 69—85, 305—308, 429.

³ Cf. mai ales: *Vliv nové spisovné češtiny na spisovné jazyky jihoslovanské*, în *Co daly naše země Evrope a lidstvu*, II, 1940, p. 86—89; *K otázce mezislovanských vztahů spisovných jazyků*, « Slavia », 24, 1955, p. 179—187; *Charakter a úkoly srovnávacího studia spisovných jazyků slovanských*, « Slavia », 27, 1958, p. 153—160; *K obecným vývojem zákonitostem spisovných jazyků slovanských*, în *Ceskoslovenské přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistu v Moskvě*, Praga 1958, p. 47—57; *Srovnávací studium spisovných jazyků slovanských*, în *Ceskoslovenské přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistu v Sofii*, Praga, 1953, p. . .

⁴ Ne referim în primul rând, la manualele de limbă rusă și la activitatea desfășurată pentru dezvoltarea rusisticii ũehe.

⁵ *Proceedings of the International Congress of Phonetics Sciences . . .*, « Archives Néerlandaises de Phonétique Expérimentale », VIII—IX, 1933, p. 28—34.

⁶ *Sborník prací věnovaný památce P. M. Haskovce*, (Mélanges P. M. Haskovec), Brno, 1936, p. 147—154; cu privire la studiul citat cf. și recenzia lui Th. Capidan, « Balcania », I, 1938, p. 261.

⁷ Volumul suplimentar al publicațiilor pregătitoare, Belgrad, 1939, p. 41—43.

⁸ *Ibid.*, p. 48—49.

⁹ Spre deosebire de concepția acad. E. Petrovici, acad. B. Havránek consideră aceste corelații ca fiind o calitate a vocalelor, nu a consoanelor.

